

Carl Hansen

Professor i Økonomisk Havebrug ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1880 - 1903

Carl Hansen

*Professor of Economic Horticulture at The Royal Veterinary and Agricultural University
1808 - 1903*

*Keywords: Biography; Horticulture; Lecturing; Conifers; Introduction; Exhibitions;
Arboretum; History; Denmark*

Finn T. Sørensen

Indledning

Carl Hansen blev født i Vejle, d. 5. april 1848. Hans far Michael August Hansen (1803-65) var skomagermester og moderen hed Dorothea Frederikke Majen (1807-83) (Nicolaisen 1980, Lange). Han havde 2 brødre. Carl Hansen var ugift.

Carl Hansen var en glad, selskabelig og hjælpsom herre, der levede og åndede for sine fag. Gennem sin uddannelse fik han gode forbindelser til udlandet og var her meget respekteret. Han var mere en dygtig praktiker end teoretisk underviser og forsøgsmand, hvad bl.a. betød, at han ikke var lige respekteret af alle. Han havde mange venner, men fik også nogle fjender, hvilket bl.a. bevirkede, at han blev tvunget til at søge sin afsked, hvad der formentlig kort tid efter førte til hans død, den 23. september 1903, 55 år gammel.

Uddannelse og ansættelser

Carl Hansen tog til København som 18 årig (Folketælling 1895). Her blev han uddannet som gartner på Rosenborg fra 1867-69 og havebrugskandidat i 1871 (1. karakter). Han tog bl.a. eksamen i plantedrivning og sirgartneri (Hansen 1935). Blandt eksamenbevisets 8 underskrifter ses bl.a. N.J. Fjord, Johan Lange og J.A. Dybdahl. Straks efter uddannelsen som havebrugskandidat fik Carl Hansen ansættelse i Botanisk Have i København (Pedersen 1947). Herefter gik turen til udlandet, hvor Carl Hansen først arbejdede 2 år i Kew Garden i London 1873 - 74, siden blev det to år i Paris 1874-1875, 1 år i Zürich 1875 og Wien i 1876 (nkt.1903, Pedersen 1947). I 1882 var han igen på studietur i udlandet (An. 1946). Hans udenlandsrejser blev støttet af "Det kgl. danske Landhusholdnings Selskab" (Hansen 1935). Efter den første større turnering rundt i Europa fik han i 1876 -77 ansættelse i Botanisk Have i København som medhjælper (Pe-

Fig. 1
Carl Hansen
Antagelig fra midten af attenhundrede og firserne.
Foto fra Danmarks Veterinær- og
Jordbrugsbiblioteks billedsamling.

dersen 1947). I 1877 blev Carl Hansen ansat som gartner på Lerchenborg, hvor han kun virkede i kort tid, da han 3/12 1879 kaldtes til stillingen som docent ved Landbohøjskolen, hvor han startede 1.1.1880 (Tholle 1934).

Ansættelse og udnævnelser ved KVL

Ved cand. mag., docent i havebrugslære Jens Andreas Dybdahl's død i maj 1879, blev slotsgartner Tyge Rothe konstitueret i stillingen (An. 1880a), hvilket han

var, indtil Carl Hansen blev udnævnt til docent i havebrugslære 1.1.1880 (An. 1880b). Blandt ansøgerne til stillingen var E. Rostrup, men Carl Hansen havde rejst meget i udlandet, så man ventede sig meget af ham (Christensen 1924). Carl Hansen blev også efor, dvs. tilsynsførende ved Landbohøjskolens haver og Den forstbotaniske Have i Charlottenlund fra 1.1.80 til 1892 (Nicolaisen 1980, Hansen 1935). Fra 1867 sorterede dette under docenten for havebrug. Tidligere hørte det under læreren i botanik. Til hjælp i haven var der ansat en assistent. I Carl Hansen's tid var det L. Helweg og A. Bruun. Det praktiske arbejde i haven blev udført af en gartner med titlen "Havekarl". En af disse gartnere var G. Syrach Larsen (1889-1891). Den 29. april 1892 bliver docent C. Hansen "allernaadigst udnævnt til Lektor i økonomisk Havebrug" (An. 1893). Han udnævnes til professor som følge af lov af 13. februar 1903, hvor alle fast ansatte lærere på Landbohøjskolen blev udnævnt til professorer (An. 1904).

De første lærere og professorer i havebrug:

J.A. Dybdahl	1863 - 1879
Carl Hansen	1880 - 1903
H. Stenbæk	1903 - 1908
A. Bruun	1908 - 1923

Undervisning

Af skriften i den første forelæsningsprotokol fremgår det, at J.A.Dybdahl's sidste undervisningsdag er 5. april 1879. Carl Hansens første bogførte forelæsning er 9/2 1880. Den sidste bogførte forelæsning Carl Hansen noterer er 25/10-1883. Derefter er der ingen protokoller over forelæsningerne før A. Bruun starter 1.11.1903 og nu videreføres forelæsningsprotokollerne frem til 1971 (An. 1873). Ved Carl Hansens ansættelse bestod undervisningen af 1) For landmænd: Havebrug, omvisning i haven, øvelser i forskellige havearbejder og forevisning af kulturplanter samt fremgangsmåden ved deres dyrkning. 2) For havebrugere: Havedyrkningslære, samt øvelser i at beskrive haveplanter og omvisning i haven, examiner i særskilte timer, samt øvelser i forskellige havearbejder, forevisninger af kulturplanter og fremgangsmåden ved deres dyrkning (An. 1880b). I midten af firserne foreslår Carl Hansen at en mindst treårig læretid i praktisk havebrug skulle være en betingelse for at blive optaget på havebrugsstudiet, samtidig foreslår han, at zoologi skal optages som eksamenfag for havebrugerne. Ingen af forslagene får tilslutning, men gennemføres senere. Da Carl Hansen ikke kommer med flere forslag til forbedring af havebrugsstudiet, overtager Alm. dansk Gartnerforening initiativet til forbedring af undervisningen og eksamen for havebrugere. Det første forsøg i slutningen af firserne mislykkes, men i midten af halvfemserne lykkes det for Alm. dansk Gartnerforening at komme igennem med deres mærkesager, så blomsterdyrkning og plantedrivning blev indført som fag. Samtidig kom en række nye fag til som jordbrugszoologi, havebrugsbotanik, statistik og faget tegning blev udvidet (Stenbæk 1908). Så i undervisningsåret 1896-1897 udvides undervisningen for Carl Hansens vedkommende til: Indledning til Havebrug, Havebrugsøkonomi og almindelig Havebrugs-lære, Frugthavedyrkning og Planteskoledrift, Køkkenhavedyrkning, Blomsterdyrkning og Havebrug for Landmænd (An. 1898b). Senere havde Carl Hansen også øvelser i tegning og konstruktion af havekort. Samtidig udvides studietiden, der oprindeligt var på 1 2/3 år til 2 1/6 år og de oprindelige 11 karakter når nu op på 21. Den samlede forelæsnings- og eksaminationsbyrde for Carl Hansen var nu på omkring 200 timer om året, dertil kommer praktiske og skriftlige øvelser, samt ekskursioner (An. 1902).

Carl Hansen var mere praktisk anlagt gartner end den teoretiske lærer i sin undervisning på Landbohøjskolen. Det betød også, at han var en god vejleder for gartneren og havemanden (Jensen 1903).

Carl Hansen havde stor interesse for sit fag og havde gode kundskaber, men han havde vanskeligt ved at omsætte sin faglige viden til en god undervisning (Christensen 1924). På trods af, at han havde vanskeligt ved at gøre sine kundskaber forståelige for de studerende, var han meget afholdt af dem, og hans undervisning blev som sådan ikke kritiseret, før omkring århundredeskiftet. Hans vanskeligheder bestod bl.a. af, at han havde svært ved at lægge en fast plan for undervisningen og mangle-

de overblikket og "Ret naturlig formaaede han ikke at følge med paa alle de Områder, hans Fag spændte over. Han burde have haft en Medlærer, hvad Fagets Udvikling gjorde rimeligt" (Lange). Efter århundredskiftet sker der en ændring, idet han ikke passer sin undervisning, han kommer for sent til forelæsningsne eller han får "andre interesser" af spirituel karakter, der i en eller anden udstrækning får indpas i undervisningen. Han bebrejdes for ikke at skrive eller benytte sig af nye lærebøger, men til en forelæsningsrække benytter et bind autograferede forelæsninger (Madsen 1899). Der foreligger to håndskrevne bøger med titlen Forelæsninger over Havebrugslære med Carl Hansen som forfatter. En fra 1880-1882 (Hansen 1882) og det autograferede fra 1893 (Hansen 1893).

Efter Carl Hansen's død viste det sig vanskeligt at få stillingen besat. Bl. a. blev den senere professor A. Bruun anmodet om at søge stillingen, men det ønskede han ikke, selv om han havde arbejdet på Landbohøjskolen i mange år. En anden takkede også nej. I stedet gik opfordringen til Halfdan Stenbæk, der blev havebrugskandidat i 1900 og som sagde ja tak. H. Stenbæk overtog undervisningen i havebrugsøkonomi, havebrugslære og køkkendyrkning. Docent A. Bruun overtog undervisning i frugthavedyrkning og planteskoledrift, medens havebrugskandidat G. Becker påtog sig undervisningen i blomsterdyrkning (An. 1905). H. Stenbæk udnævnes til professor i 1907, men dør allerede i 1908, hvorefter docent A. Bruun udnævnes til professor (Bruun 1920).

Forskning

Tilsyneladende udførte Carl Hansen ikke nogen forskning og det bebrejdes ham i Gartner-Tidende. Bl. a. sammenlignes han med Dybdahl, der udførte forsøgsdyrkning med en anseelig række havebrugsplanter og anvendte resultaterne i sine lærebøger (Madsen 1899).

Carl Hansen har haft flere emner, han har brændt for, men vor viden er sparsom, da han ikke selv har efterladt materiale, der viser, hvor aktiv han har været. Fra flere kilder kan det ses, at han er gået meget ind for dyrkning af blomsterløg, bl.a. har han villet dyrke tulipaner og liljer i Nordsjælland på flyvesandsegnene ved Tisvilde, Rågeleje og Gilleleje. I Haven 1901 anmelder gartner Chr. Petersen rosende Carl Hansen's skrift Tulipanen, dens Historie og Dyrkning. Bl.a. roses Carl Hansen's opfordring til at dyrke blomsterløg i Danmark, og for at have "ladet anstille Forsøg dermed flere Steder i Jylland" (Petersen 1901). Hvad det er for nogle forsøg, og hvor de har fundet sted er ikke godt at vide. Carl Hansen har ikke selv nedskrevet noget om disse forsøg. Han skal have lavet pjecer om dyrkning af blomsterløg og efterlader et særtryk om tulipaner. Her omtaler Carl Hansen dyrkningsmetoder og dyrkningsområder i Holland, Belgien og Tyskland og sammenligner dem med danske forhold. Han

kommer frem til, at det burde kunne lade sig gøre at dyrke tulipaner, specielt i Vestjylland, hvor man har tilsvarende forhold som i Holland, ligeså godt her i landet som i andre lande. Carl Hansen har holdt foredrag om dyrkning af tulipaner med efterfølgende diskussion rundt om i provinsen. Han får omtalt tulipandyrkning i tidskriftet "Nord og Syd" samt i dagspressen, bl.a. i Jyllandsposten med overskriften "Tulipandyrkning i Jylland". Der kommer tilbagemeldinger fra gartnere, om at tulipandyrkning vistnok her i landet kan drives til fuldkommenhed (Hansen 1900).

Uden at erkende rækkevidden og til en vis grad uden nogen stor værdsættelse dengang udførte han specielt i årene 1888-1892 en meget stor "forsøgsplantning" af især nåletræer i Den forstbotaniske Have i Charlottenlund. Vi kan læse om disse plantninger i hans : *Pinetum Danicum*. I dag kan vi glæde os meget over disse plantninger. Det er vanskeligt at vurdere betydningen af hans indsats, men for nogle træers vedkommende finder vi dem i dag, som hans efterkommere i vore skove, parker og haver.

Han tilskrives også en indsats for dyrkning af julesalat i Danmark (Jensen 1903).

Carl Hansen havde samlet sig en stor samling af kogler, som Botanisk Museum købte efter hans død (Christensen 1924).

Carl Hansens skriver ikke meget om sin egen faglige indsats. I avisspalterne dukker der efter hans død små brudstykker op. Bl.a. indførte han 16 forskellige sorter af lyng fra Nordskotland gennem store gartnerier i Aberdeen (Jensen 1903). Mere underfundigt indfører han også en "japanesisk Vildvin" (?) der ikke blot kan ses i omegnen af København, men over hele Danmark, idet "Han gik rundt i stilhed og saa ede Frøet langs alle vore offentlige Bygninger, Kirker, Klostre og private Gaarde." (Jensen 1903) Hvad det er for en vin er uklart.

Ekskursioner

Carl Hansen ledede havebrugsekskursionerne fra 1880 til ind i 1903. Hovedsageligt gik de til sjællandske gartnerier og plantesamlinger som f.eks.: "Til Skovbrugshaven ved Charlottenlund, Til Haveselskabets Have. Til Botanisk Have, dets Museum og Bibliotek. Til Carlsberg Have. ....og Havebrugskandidat D.T. Poulsens Planteskole, Roskildevej" (An. 1887) og handelsgartnerier i Københavnsområdet, men kunne dog også gå længere væk som f.eks. til Odense, Svendborg og Bornholm (An. 1894).

Skriftlige arbejder

Af egentlige videnskabelige publikationer fra Carl Hansen's side er der kun eet dokument, men det er til gengæld et meget fint værk: *Pinetum Danicum*, publiceret i *The Journal of the Royal Horticultural Society*, vol. XIV - Conifer Conference Report, 1892 (Hansen 1892). Oplysningerne om tilblivelsen af værket er lidt sparsomme, men føl-

gende oplysninger forekommer først og sidst i publikationen: "Pinetum Danicum. Coniferes collected and observed by professor Carl Hansen, Mynstersvej 2, Copenhagen V. Notes sent to the Conifer Conference held at Chiswick, October, 1891". Carl Hansen anfører, at han de sidste 12 år har plantet mere end 900 nåletræer, arter og varieteter i geografisk ordnede grupper. Nogle af planterne introduceres for første gang i Danmark. Der er ingen litteraturhenvisninger, hvilket er karakteristisk for næsten alle Carl Hansens publikationer.

På 224 sider gennemgås hvert enkelt nåletræ og dets varieteter med botanisk beskrivelse, geografisk udbredelse, historiske oplysninger og oplysninger om træets hårdførhed i Danmark. Pinetum Danicum bragte ham megen berettigt hæder i udlandet, medens værket i Danmark knap nok er blevet nævnt i fagpressen.

Carl Hansen skrev mange artikler for gartnere og havefolk, fra 1874 til 1903, i daltidens forskellige havebrugstidsskrifter. Det var hovedsagelig artikler om planter og ofte med en vis vægt på det historiske. Det var artikler som: *Anemone japonica*; Blade af *Hortensiens Historie*; *Bladkaktus*, *Epiphyllum*; *Blomsterhistorier*; *Clianthus*; *Darwin-Tulipanerne*; *Das Schneeglöckchen*, *Galanthus*, *Blätter zu seiner Geschichte und Kultur*; *Engelsk Æble- og Pæremost*; *L'EXPOSITION Geographico- Botanique*; *Iris persica purpurea*; *Jule-Salaten*, *Cichorium intybus* var., dens Dyrkning i Have og i Marken; *Levkøjen og Gyldenlakken*. Blade af deres *Historie*; Lidt om *Havenelliker*; *Lotus peliorhynchus*; *Remonterende Jordbær med store Frugter*; *Selleri*; *Tulipanen*, dens *Historie og Dyrkning*; *Valmuer*; *Vintergækken*, dens *Historie og Dyrkning* og *Persiske og dalmatinske Insektpulverplanter*. Mange af artiklerne blev udgivet som særtryk og fik gode anmeldelser. Det blev til mellem 50 og 60 publikationer i danske, norske, tyske, franske og engelske tidsskrifter. Carl Hansen eller havebrugsbladernes redaktører genbrugte artiklerne, så en artikel kunne godt komme i 2 eller 3 forskellige tidsskrifter indenfor et til to år. En gennemgang af havebrugslitteraturen fra dengang giver op mod 90 publikationer skrevet af Carl Hansen.

Carl Hansen skrev bl.a. i følgende tidsskrifter (Meyer 1908):

Beretning for Landsforsamlingen

Dansk Havetidende 1847-87

Dansk Havebrugs Tidende (Først kaldet Havebrugs-Tidende) 1890-98

Gartenflora

Gartner-Tidende

Haven

Journal of the Royal Horticultural Society

Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri (Letterstedt Ts.)

Nordisk Havebrugstidende

Norsk Havetidende

Tidsskrift for Havevæsen 1866-79

Ugeskrift for Landmænd

Vort Havebrug 1886-90, 1897-1900

Ydun 1894-1900

Dertil kom ofte større artikler i aviser.

Lærebøger

To håndskrevne lærebøger har Carl Hansen som forfatter: Havedyrkningslære påbegyndt 1880 på 560 håndskrevne sider med små tegninger. Det er uvist, om han selv har skrevet denne bog eller han har haft nogen til at skrive for sig. Den er skrevet ad flere gange, men af samme person. Den er delt i kapitler: Foredrag over frugthaveplanter ved Hr. Docent C. Hansen, Landbohøjskolen 15/9.80; Beskæring, med særligt Hensyn til Frugttræerne; Almindelig Havedyrkningslære ved Hr. Docent C. Hansen, Landbohøjskolen 29/8 1880-20/4 82 (Hansen 1882). Denne lærebog har på et tidspunkt tilhørt Hans Gram, der tog eksamen fra Landbohøjskolen i 1884 (Pedersen 1947). Den er ikke omtalt i litteraturen, men det er den anden lærebog, der også er håndskrevet, men senere trykt: Carl Hansen,

Forelæsninger over Havebrugs-
lære 1893 på 584 sider. Den er
skrevet med to forskellige
håndskrifter. De første 112 si-
der er om Planternes Vækst og
Ernæring. Resten består af
mange større og mindre afsnit
om Gødningslære, Dræning,

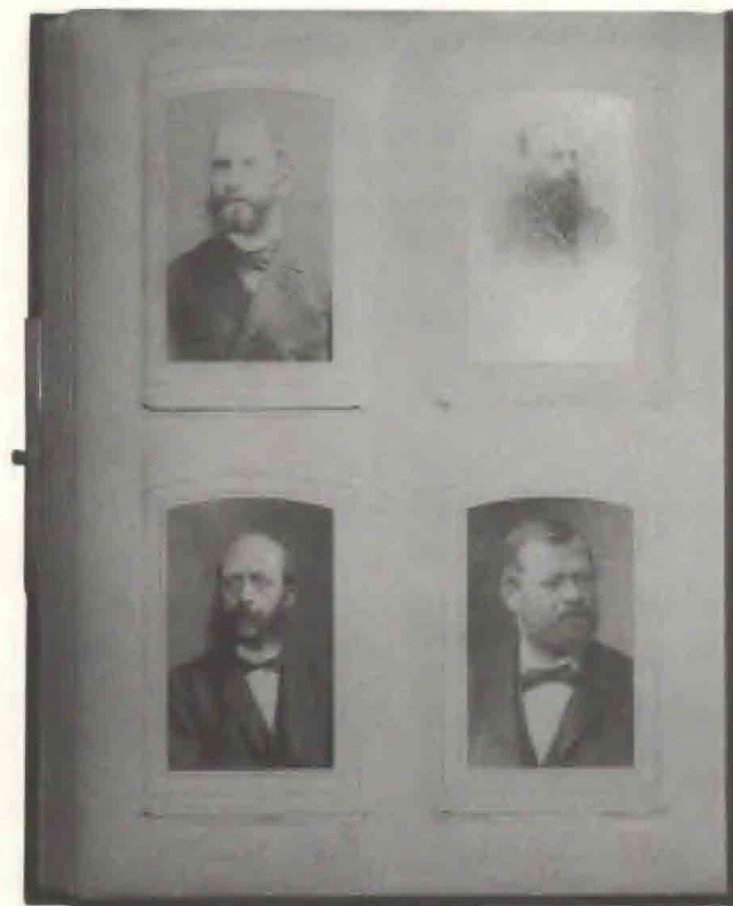

Fig. 2

Carl Hansen samlede portrætter af
kendte botanikere, havebrugere og
naturelskere. Hvor mange han fik
samlet er uklart, men hos Carl
Hansens familie findes et album med
portrætter af personer fra en lang
række af Europas store byer.
Personernes navne er næsten
ulæselige, medens byerne navne kan
læses. Her er det portrætter fra (øverst
til venstre) Dresden, Erfurt, (nederst
til venstre) Berlin og München.

Jordarter, Plantning, Læ og Hegn, Nåletræer, Vegetativ Formering m. m (Hansen 1893).

Billedsamling

I 1885 bringer *Gartenflora* en notits, hvor "Herr Professor Dr. C. Hansen i København har til Hensigt under sin Ledelse af Botanisk Institut at anlægge en Portrætsamling af fremragende Botanikere, Gartnere og Plantevenner fra alle Nationer. Bladets Læsere opfordres til at hjælpe den kendte danske Forsker ved at sende Fotografier og andet Portrætmateriale af kendte Naturelskere, som i København kan få en blivende og værdig Plads" (An. 1885). Det er tilsyneladende det eneste sted Carl Hansen bringer en sådan opfordring. Ikke engang i danske fagtidsskrifter ses en tilsvarende opfordring. Hvor mange portrætfotografier Carl Hansen får samlet er uvist. I dag findes et album hos familien med portrætter af botanikere og havebrugere fra mange af Europas byer, Padua, Paris, Moskva m.fl. Deres navne er skrevet med tynd blyant og næsten ulæselige, medens byerne er læselige.

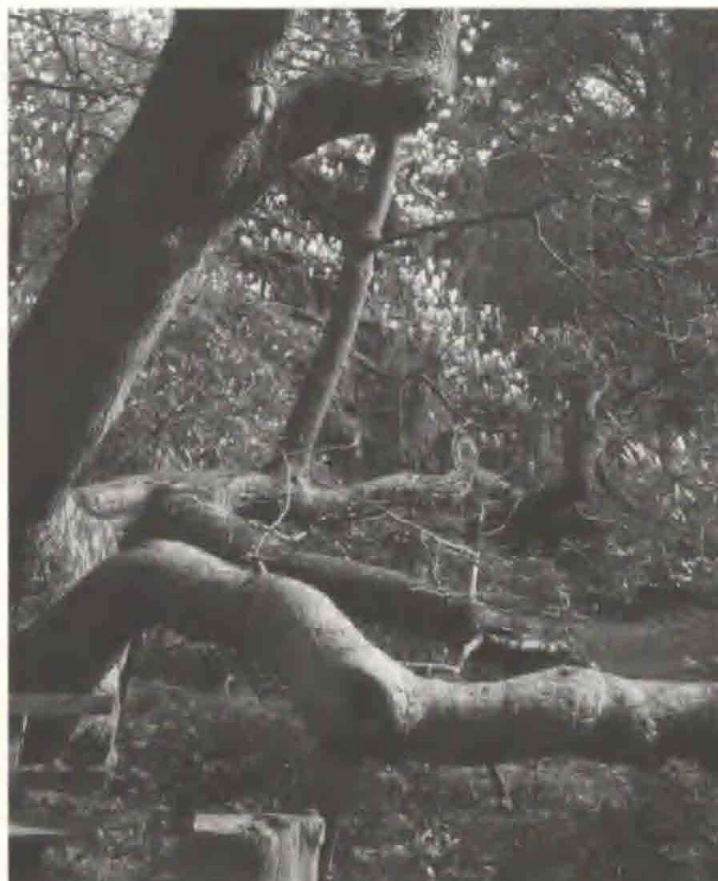
Den forstbotaniske Have i Charlottenlund

Den forstbotaniske Have i Charlottenlund er anlagt efter kgl. Resolution af 16. maj 1838 på et ca. 4 ha stort areal i Charlottenlund Skov. Arealet er i dag reduceret til 3.5 ha. Fra 1838 til 1888, blev planterne plantet efter et botanisk system, men fra 1888 startede Carl Hansen med at plante nåletræer ud fra et geografisk system. Allerede tre år efter han startede plantningerne, omtales de begejstret af udenlandske besøgende. Ingen steder i udlandet har man et tilsvarende system med nåletræer ordnet efter geografisk herkomst (nkt. 1903).

Hvor mange træer og buske Carl Hansen plantede er svært at gennemskue, da kilderne er lidt mangelfulde. Carl Hansen har personligt ikke efterladt sig planteprotokoller, der omtaler hans plantninger. I dag har vi tre kilder at holde os til. To planteprotokoller og hans egen *Pinetum Danicum*, hvor der sidst i publikationen står, at han på 12 år plantede ca. 900 former for nåletræer.

Arboretet i Hørsholm har flere protokoller, der dækker Carl Hansen's periode. Den ældste er anonym og uden årstal, antagelig udført i perioden 1892-94 (An. 1894a). Denne protokol's første planteår er 1838 og sidste planteår er 1892. Der er en rettelse dateret 1898, tilsyneladende med samme skrift som fortegnelsen. Tilsyneladende er det en fortegnelse, lavet ud fra en systematisk gennemgang, over hvad der er af træer og buske på et givet tidspunkt i 1892-1894. Fortegnelsen er opdelt i en række navngivne områder, indenfor hvilke navnene på træer og buske er opført i nummerorden, samt oplysninger om, hvorfra planten kommer (kun sjældent oplyst) og planteåret (ikke oplyst i de fleste tilfælde). Der er enkelte rettelser (An. 1894a). Den næste protokol er også anonym, alfabetisk og fra 1898 med mange rettelser og tilføjelser, så den

Fig. 3
Krogede stammer af *Magnolia acuminata* plantet i 1890. En af Carl Hansens mange plantninger. Foto fra 5/10-1992, Poul Søndergaard.

indeholder plantninger selv fra efter 1898 (An. 1898a) samt en plantning fra 1895. Derpå følger protokoller fra 1915 (An. 1915) og 1932 (Larsen 1932), men de medtager ikke alle plantninger, idet planter, der er døde, ikke er medtaget.

De anonyme protokollerne fra 1892-94/1898 og protokollen fra 1915 er efter skriften at dømme skrevet af samme person, som antagelig er O.G. Petersen, der var ansat ved Landbohøjskolen fra 1893 til 1918, først som lektor og senere som professor i botanik.

Der er enkelte divergerende oplysninger mellem protokollen fra 1892-94 og protokollen fra 1898, se tabel 1, samt endnu større divergens mellem protokollerne og Pinetum Danicum. Protokollerne opgiver, at Carl Hansen totalt plantede 555/611 træer og buske, såvel nåletræer som løvtræer. Pinetum Danicum angiver omkring 900 former af nåletræer. På ca. halvdelen af planterne i protokollerne er der ikke anført planteår 938/ca. 800. De fleste steder i litteraturen angives det, at Carl Hansen foretager sine plantninger fra 1888 til 1892, medens han selv i 1891 anfører at, han har plantet nåletræer i 12 år, dvs. fra 1880, da han blev ansat på Landbohøjskolen. De eneste kilder, vi har over præcise planteår, er de to planteprotokoller, antagelig udført af O.G. Petersen. Kunne det tænkes, at O.G. Petersen har haft størst mulighed for at få præcise planteår for de planter, der er plantet tættest på hans ansættelse i 1893, og at det måske ikke har været ham muligt at fastslå planteåret for en række af Carl Hansens plantninger fra 1880-1887? Ingen af planteprotokollerne indeholder nogen kildeangivelse. Måske er den anonyme protokol en afskrift af de læselige etiketter i Den forstbotaniske Have. I den anonyme protokol angives for hvert område, hvor nummereringen starter, f.eks. i nord, syd osv. Det kunne tænkes, at forskellen i Carl Hansens 900 nåletræer og de to protokollers 555/611 skal efterlyses i de ca. 900

plantninger uden planteår? Det er uklart, hvilken forbindelse der har været mellem Carl Hansen og O.G.Petersen. De har færdedes i samme omgivelser fra 1893 til 1903. Tabel 1.

Planteår og antal plantede træer og buske i den periode, Carl Hansen var tilsynsførende med Den forstbotaniske Have.

Plante år	Protokol 1892-94 (An 1894a)	Protokol 1898 (An. 1898a)
1892	70	82
1891	139	133
1890	239	298
1889	81	77
1888	11	8
1887	0	0
1886	5	4
1885	2	2
1884	1	1
1883	4	3
1882	2	3
1881	1	0
1880	0	0
Total 1880-92	555	611
Total 1888-92	540	598
Med planteår 1838-92	729	787
Uden planteår	938	ca. 800
Total 1838-92	1670	ca.1600

Af tabel 1 fremgår det, at ud af Den forstbotaniske Haves ca. 1600 plantninger har Carl Hansen stået for ca. 1/3 af plantningerne. Det er mange plantninger på kort tid, som har krævet megen energi og ihærdigt arbejde, og som indtager en særstilling i Den forstbotaniske Haves historie. På kort tid indfører Carl Hansen hovedparten af bl.a. asiatiske, især japanske samt amerikanske og sydeuropæiske, nåletræer og deres varianter, som vi kender i dag, og hvis efterkommere vi nu kan finde i danske parker og haver. F.eks. har *Cryptomeria japonica* leveret større frøportioner til forsøg på forskellige skovdistrikter og i Egelund planteskole. Ligeledes har *Picea omorika* leveret frø til forsøg i haver og skove (Larsen 1938). Imellem hans plantninger finder vi også to eksemplarer af Danmarks ældste japanske lærk, *Larix leptolepis* fra 1889. De står næsten i hver sin ende af Den forstbotaniske Have. Det ene eksemplar nær gartnerboligen er næsten helt kvalt i vedbend, *Hedera helix*. Ligeledes finder vi her landets

ældste parasolgran, *Sciadopitys verticillata* (Nielsen 1982). Carl Hansen betegnes som Danmarks første nåletræssamler. Han planter bl.a. 27 cultivarer af *Chamaecyparis lawsoniana* (ædelcypres), 14 af *Chamaecyparis obtusa* (solcypres), 24 af *Thuja occidentalis* (alm. thuja), 22 af *Picea abies* (rødgran), af *Taxus* (taks) 26 arter og former og af *Juniperus* (ene) 35 arter og former (Nielsen 1892). Der var flere nye indførelser blandt hans træer og buske, men flere af de sjældne træer og buske kom netop i handlen fra danske planteskoler, i samme tidsperiode. F.eks. fra Hesinde Planteskole (Lange 1994). Budgettet slog ikke til til de mange plantninger, så i mange tilfælde betalte han selv planterne og deres transport (nkt. 1903).

Tabel 2.

Opgørelse over antal levende arter og varianter, samt antal eksemplarer af træer og buske i Den forstbotaniske Have indtil 1907 (Bruun 1908)

Opgørelses år	Antal arter og varianter	Antal eksemplarer	Kilde
1845	364		B. Kamphøener
1871	580	1060	Johan Lange
1894/1998		1670*/ca. 1600	An.1894a, An. 1998
1908	1000	1350	A. Bruun

* Levende og døde

For at få plads måtte Carl Hansen rydde mindre værdifulde trægrupper, og samtidig blev der plantet nåletræer i de gamle græsplæner (Bruun 1908). En af Carl Hansens stærke sider var hans gode personlige forbindelser til udlandet, som han forstod at udnytte. Han fik mange planter fra botaniske haver og gennem udenlandske handelshuse, der havde egne træ- og planteindsamlere. Især i Holland havde han gode forbindelser til alle større plante- og handelshuse (Jensen 1903).

De mange plantninger førte til uoverensstemmelser, og i 1892 bliver Carl Hansen sat fra bestillingen som tilsynsførende for Landbohøjskolens haver og Den forstbotaniske Have. I stedet nedsættes et haveråd med professor i plantepatologi E. Rostrup som formand. De øvrige medlemmer var Johan Lange, C.V.Prytz og Carl Hansen. Haveudvalget kom hurtigt på arbejde, da der skulle afgives jord til jernbanen. F. eks. i juni 1892 mener haveudvalget, at en række fine træer vil gå til, hvis man skal afstå en stribe jord i vest, som bl.a. indeholder tjørnehæk, der giver læ. Dette kom til at passe, da der senere blev afstået jord til jernbanen (Larsen 1925). Pladsen i Den forstbotaniske Have var dog for lille til at kunne rumme så stor en samling. Mange blev

plantet for tæt, så mange af de 900 forskellige former i dag er forsvundet (Larsen 1925). Allerede før Carl Hansen er færdig med plantningerne, bemærkes det i en artikel, at arealet er for lille, og at jordbundsforholdene ikke er heldige. Samtidig bemærkes, at en rigmand skulle tage hånd om et sådant projekt, så der kunne skaffes passende plads til de mange planter (Lütken 1891). Det lykkedes ikke at skaffe penge til et større areal (Larsen 1925).

I dag finder vi stadig ca. 120 af Carl Hansens træer og buske i Den forstbotaniske Have. De geografiske grupper er ikke helt korrekte, da der er sket enkelte omflytninger.

I Landbohøjskolens Have findes i dag 16 træer og buske fra Carl Hansens tid. Det er 4 nåletræer og 12 løvtræer, som f.eks. *Tsuga canadensis*, *Ginkgo biloba*, *Sorbus aria*, *Quercus pyrenaica*, *Celtis australis* med flere.

Udenlandske udstillinger, ordener og udmærkelser

Udlandet var hans hjemmebane. Her høstede han megen anerkendelse og ære, men det omtales stort set ikke i Danmark.

Fig. 4
Diplomer.

TOP:
Fra verdensudstillingen i Paris
1900. På den side står der
"1800 - 1900 LV MEN
VENTVRIS TRADIT
MORITVRA PERENNE -
Det evige lys overdrager det,
som skal dø, til dem, der skal
komme.
På den andenside står
EXPOSITION
UNIVERSELLE
INTERNATIONALE DE
1900 PARIS.

MIDT:
SOCIÉTÉ
D'HORTICULTURE
DÉPERNAY. De tre redskaber
er en hakke, spade og rive.

BUND:
Den ene side: REPUBLIQUE
FRANCAISE. Den anden side:
MERITE AGRICOLE 1885.

Carl Hansen fungerede som regeringens konsulent ved landbrugs- og havebrugsudstillinger og kongresser i udlandet (Jensen 1903, An. 1903c) og han var dekoreret med 5 udenlandske ordner (Hansen 1935) bl.a. Stanislauroordenen og "Officier de L'Instruction".

Teksten til Stanislauroordenen lyder:

Af Guds Naade
Vi, Nikolaj den Anden,
alrussisk Imperator og Enehersker,
Czar over Polen, Storfyrste af Finland,
og saa videre, og saa videre, og saa videre,

Til Hr. Professor ved Det kongelige danske Landbrugsakademi Ganzen
(Hansen)

Stanislavorden (oversat fra russisk)

Som Udtryk for VOR særlige Velvilje overfor Dem,
har VI allernaadigst benaadet Dem, ved Forordning, den 17.
Dag i November i Aaret 1899, givet til Kapitlet, som Ridder
af Imperator- og Czar-Ordenen af VOR Sankt Stanislav af anden Grad.

Dette Brev til Vitterlighed at underskrive, med Ordens-
stempel at befæste og Ordenstegnene at overgive til Dem
har VI befalet Kapitlet for de russiske Imperator- og
Czar-Ordener.

Givet i Sankt Petersborg den 9. Dag i December i Aaret 1899.

Direktør for Ordenskapitlet

(Stempel: (Ulæseligt navn)

Sankt Stanislav

Imperator- og

Czar-Ordenens Segl). Arkivar i Ordenskapitlets Kancelli

(Ulæseligt navn)

Nr. 287

(Ulæseligt) 5283a.

Carl Hansen deltager i mange havebrugsudstillinger som udstiller, organisator og dommer. Enkelte gange giver han beskrivelser af havebrugsudstillinger i danske gartnertids-

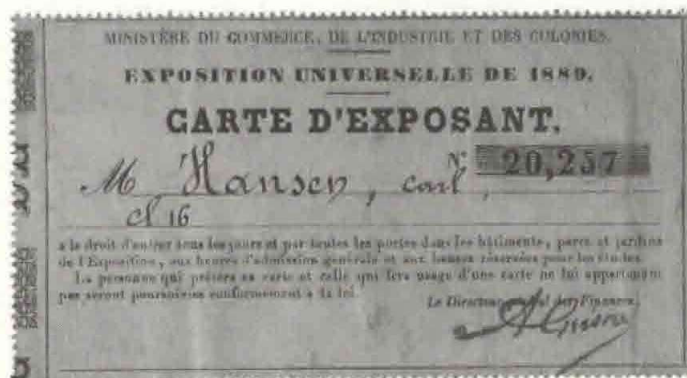

Fig. 5

Carl Hansens adgangskort, som udstillere, til verdensudstillingen i Paris i 1889. Forside og bagside.

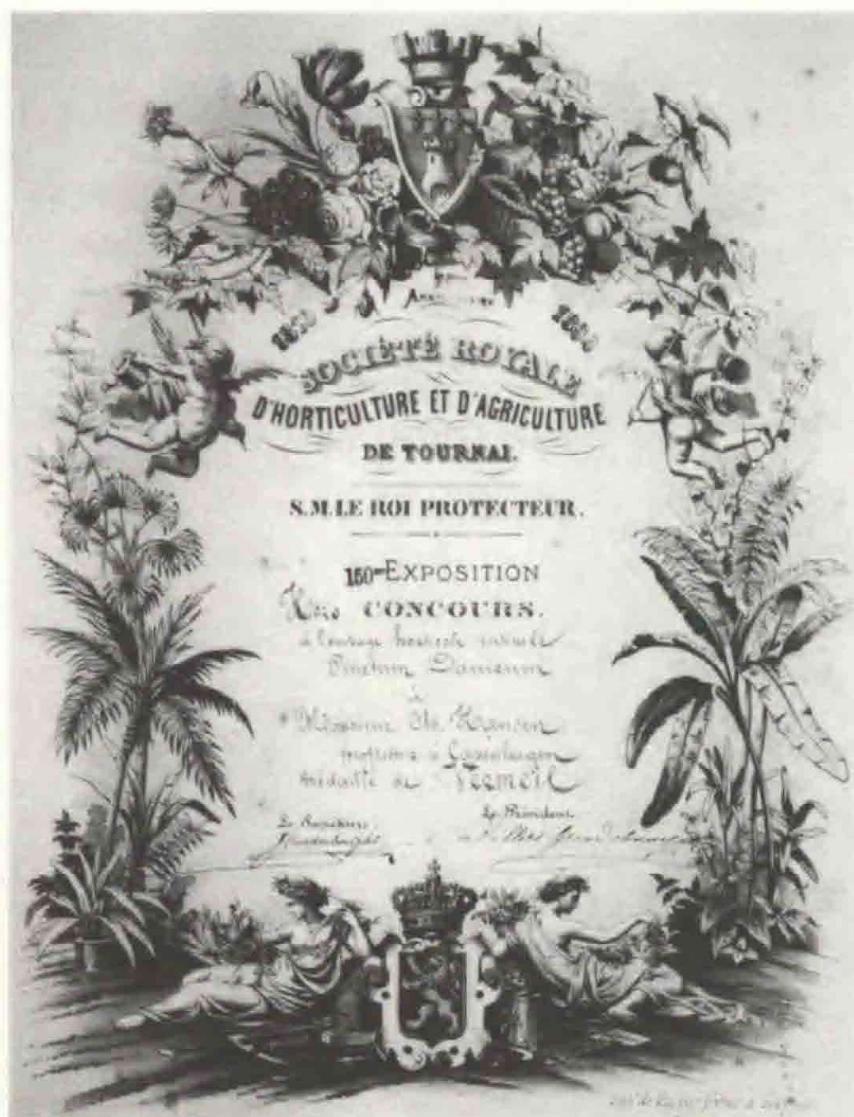

Fig. 6
Carl Hansen får forgyldt sølvmedalje ved den 150-tyvende have- og landbrugsudstilling i Tournai i Belgien i 1894 for sin Pinetum Danicum.

skrifter, men han omtaler ikke sin egen indsats. Når han udstillede var det ofte hans Pinetum Danicum, han viste, men der var også andet, som vi i dag ikke har kendskab til.

Carl Hansen fik guld- og sølvmedaljer m.m. på verdensudstillingen i Paris i 1889. Hvad der har udløst de to medaljer er uklart, for selvom Gartner-Tidende har flere lange indlæg om verdensudstillingen, så nævnes Carl Hansen ikke. Dog er der en lille bemærkning i Tidsskrift for Skovvæsen "Uagtet Danmark slet ingen Skovbrugsafdeling havde, maa dog nævnes, at vor Udstilling indeholdt et meget stort Reliefkort, der ved Kurver fremstillede Naaletræernes Udbredelse i de forskellige Verdensdele; det var udarbejdet af Havebrugsdocent Hansen til Udstillingen" (Prytz 1889). I begyndelsen af dette århundrede hang det stadig på Landbohøjskolen (Christensen 1924). Om det stadig eksisterer er uklart. Skovbrugs- og havebrugsafdelingen på Landbohøjskolen kender ikke noget til det.

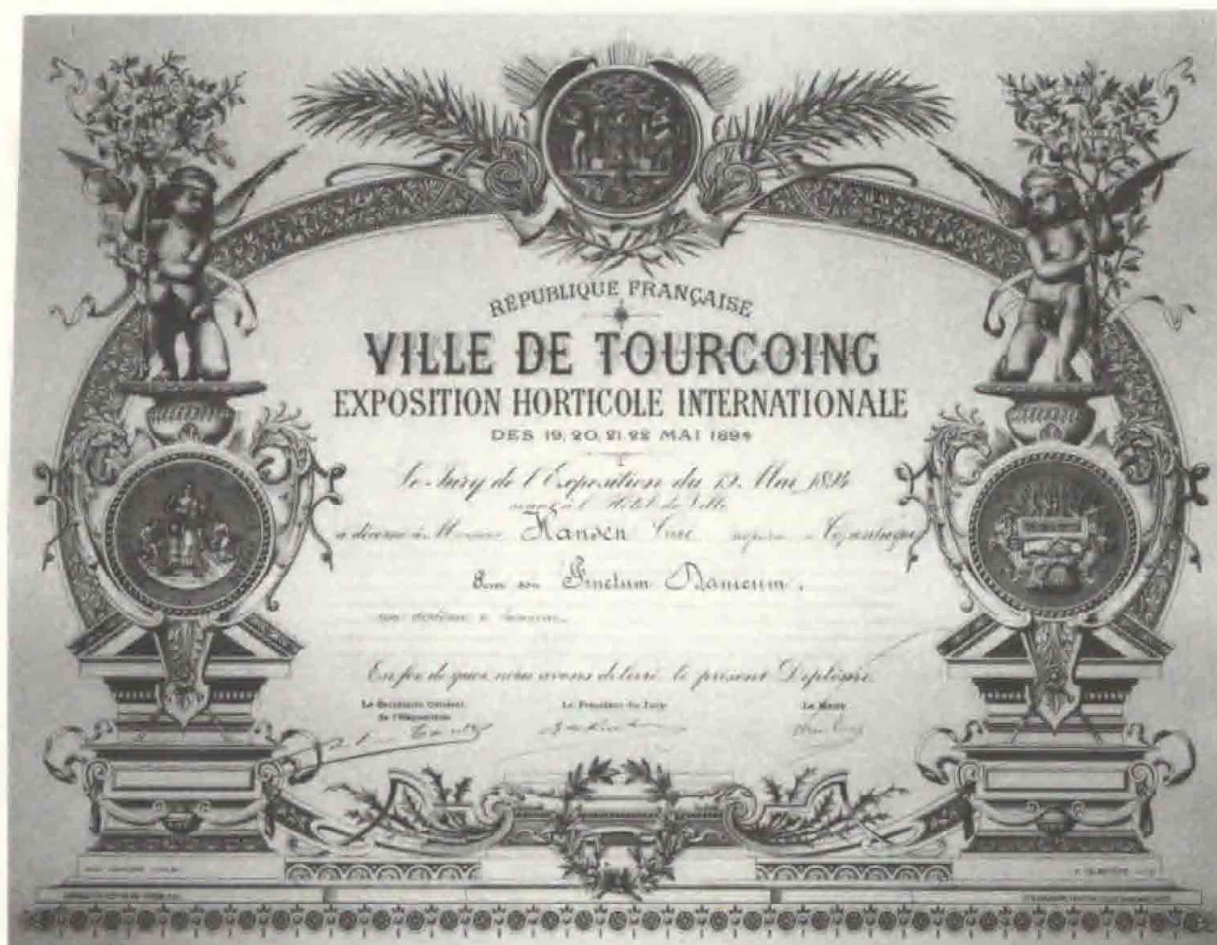

Fig. 7

Æresdiplom for Pinetum Danicum ved den internationale havebrugsudstilling i Tourcoing, Frankrig i 1894.

Udmærkelser

Den franske	"Officier de l'Instruction"
Den russiske	Stanislauorden 1899
Guldmedalje	Verdensudstillingen i Paris 1889
Sølvmedalje	Verdensudstillingen i Paris 1889
Forgylt sølv	150-tyvende udstilling, Société Royale d'Horticulture et d'Agriculture, Tournai, Belgien, 1894, Pinetum Danicum
Æresdiplom	Exposition Horticole Internationale, Tourcoing, Frankrig 1894, Pinetum Danicum
Æresdiplom	Société d'Horticulture d'Épernay, Frankrig, 1884, Pinetum Danicum
Æresdiplom	Exposition d'Horticulture, Société Royale Horticole & Agricole, de l'Arrondissement de Huy, Frankrig 1895

Æresdiplom	Société d'Epartementale d'Horticulture de la Seine, Frankrig 1894
Æresdiplom	Société Horticole et Botanique de l'Arrondissement de Melun, Frankrig, 1894, Pinetum Danicum
Diplom	Société Nantaise d'Horticulture, Frankrig, 1894 Pinetum Danicum
3. præmie	Feria . Concúrso . Agrícola, Barcelona, Spanien 1898, Pinetum Danicum
Æresmedlen	Société d'Horticulture d'Orleans, Frankrig 1885
Æresmedlem	Oberschlesische Gartenbauverein, Oppeln, 1886
Korresp. med.	Regia Societas Botanica, Regensburg, Bayern
Korresp. med.	La Société Nationale et Centrale d'Horticulture de France, 1885
Korresp. med.	Royal Horticultural Society, England, 1886
Korresp. med.	Massachusetts Horticultural Society, Mass. USA, 1900
Korresp. med.	Gesellschaft für Botanik & Gartenbau, Königreich Sachsen, 1886
Korresp. med.	Der Verein zur Beförderung des Gartenbaues in den Königlichen Preussischen Staaten, 1885
Korresp. med.	Société de Geographie de Rochefort, Frankrig, 1887
Korresp. med.	Société d'Horticulture & de Viticulture d'Epernay, Frankrig, 1894
Korresp. med.	Det kejserlige sydrussiske Landbrugsselskab, 1895

Dertil kommer at Carl Hansen var korresponderende medlem af en række gartneri- og havebrugsselskaber i udlandet.

Tildeling af titlen korresponderende medlem (korresp. Med.) kunne f.eks. overbringes som et meget stort og flot "diplom". For Det kejserlige sydrussiske Landbrugsselskab var "diplomet" udfyldt sådan:

Under det højeste Protektorat af hans Velærværdighed, enevældige og store Hersker Aleksander III, Zar og hele Ruslands eneherker med videre ...

tilkender det Kejserlige sydrussiske Landbrugsselskab, som besluttet på et Møde, som fandt Sted d. 1.6.1895 efter Anbefaling af N.F. Suchomlinov og F.D. Kudrjavtsov at ordinere Prof. Karl Hansen ("Gansen") Titlen som sit Korrespondent - Medlem, idet Titlen tilkendes for hans Deltagelse i Arbejder og Foretagender knyttet til dette Selskab

Præs.

Vicepræs.

Sekretær.

Problemer

Carl Hansen havde mange venner, men også modstandere. I en avis omtales efter hans død, at misundelse over, at han for over 20 år siden blev docent ved Landbohøjskolen, var den første begyndelse til fjendskabet. Der var personer, der mente at de var bedre

egnet til stillingen end Carl Hansen. Uvenskabet bevirkede, at han aldrig fik gode forbindelser til toneangivende personer indenfor dansk gartneri. Carl Hansen havde svært ved at udføre sine faglige aktiviteter uden at blive kritiseret på en eller anden måde. Op mod 1903 er "sladderen" ret hård ved ham. Efter hans død antydes, at den dårlige omtale, Carl Hansen fik i aviserne, havde fælles udgangspunkt. En enkelt avis, der har angrebet ham, bringer senere en undskyldning (nkt. 1903). Hans venner støttede ham og ofte kom de ham aktivt til hjælp. Det var bl.a. bestyrelsen i havebrugsforeningen "Hortulania", frimurerbrødre og gartnerne ude omkring i landet. Især havde han god støtte blandt jyske og sjællandske gartnere.

Undertiden var det kun små hændelser, der bragte uvenskabet op til overfladen. Det var bl.a. Alm. dansk Gartnerforening med dens formand, bestyrelse og redaktør, Carl Hansen havde som modstandere. Specielt var forholdet mellem D.T. Poulsen og Carl Hansen meget dårligt. D.T. Poulsen var havebrugskandidat fra 1872, (han har antagelig kendt Carl Hansen fra sin studietid), havde arbejdet i London og været assistent hos lærerne i botanik og havedyrkning på Landbohøjskolen, inden han stiftede sit eget gartneri: D.T. Poulsens Planteskole og Frøhandel, der bl.a. udviklede mange kendte rosensorter. D.T. Poulsen var med til at stifte Alm. dansk Gartnerforening og var først dens næstformand og senere dens formand (Tholle 1935, Carlsen-Skiødt 1936).

Eksempel 1.

Ordenskomiteen for den 17. danske Landmandsforsamling bad i januar 1892 bestyrelsen for Almindelig dansk Gartnerforening om at deltage i en havebrugsudstilling i forbindelse med Landmandsforsamlingen i Randers i 1894 i juni-juli. Bestyrelsen svarede, "at man maatte beklage ikke at kunne overtage det tiltænkte Hverv". Almindelig dansk Gartnerforening overvejer selv at lave egen udstilling i København i september 1894. Foreningen "Hortulania" overtager hvervet og nedsætter et udstillingsudvalg med lektor C. Hansen som formand. Carl Hansen ønsker at indrykke en annonce i Gartner-Tidende angående havebrugsudstillingen i Randers, men det får han ikke lov til. I stedet fører det til et 2 sider langt indlæg fra Almindelig dansk Gartnerforening ved formanden Brostrøm og D.T. Poulsen med titlen: "Til Medlemmerne". Her udtrykkes, "at det maatte forbause os at erfare, at et af den københavnske Forening "Hortulania" nedsat Udvalg med Hr. Lektor C. Hansen, der er Medlem af vor Forening, som Formand, har påtaget sig i sidste Time at arrangere en Udstilling af Havebrugsprodukter sammen med Landmandsforsamlingen i Randers". I resten af indlægget til medlemmerne henledes opmærksomheden på, at havebrugsudstillingen i Randers kan betyde en mindre tilslutning til udstillingen i København i september og samtidig appellerer de til det kollegiale sammenhold om at slutte op om udstillingen i København (Poulsen 1894a).

C. Hansen tager til genmæle: "At jeg, som Lektor i Havebrug, føler Interesse for dette fag, saavel i som udenfor min Virksomhed ved Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, forekommer mig ikke blot at være naturligt, men også en ligefrem Pligt." Carl Hansen henviser til, at havebruget tidligere har været repræsenteret ved Landmandsforsamlinger ved siden af skovbrug, fiskeri o.s.v. Carl Hansen betragter Brostrøms og Poulsens indlæg som en "Slags Boycotting overfor den 17. danske Landmandsforsamling". Samtidig beder Carl Hansen om en udtalelse angående censuren af annoncer, da annoncen om Randersudstillingen ikke blev optaget i Gartner-Tidende (Hansen 1894).

I et svar fra D.T. Poulsen, tiltrådt af C.J. Brostrøm, skrives, Carl Hansen kan selv se i foreningens love om det er forbudt for et medlem at deltage i arrangementer som anført. Carl Hansen's beskyldning om "en Slags Boycotting overfor den 17de danske Landmandsforsamling" tilbagevises. Hensigten var at få medlemmerne til at slutte op om udstillingen i København. Yderligere skal "Annoncer og Artikler, hvis Indhold berører enten Standens eller Foreningens specielle Særinteresser, sendes til Udvalget inden Optagelse (Poulsen 1894b).

Havebrugsudstillingen ved den 17de danske Landmandsforsamling blev meget vellykket, skønt man kom sent igang. Udstillingen varetoges under medvirken af gartnerforeningen "Hortulania" og et udvalg med Carl Hansen som formand og havebrugskandidat C.J.Olsen (sekretær), handelsgartner Hauschild fra København og handelsgartner Chr. Mærsk fra Randers. Der var 8 klasser, bl. a. køkkenurter og frugter, frugttræer og frugtbuske, frø, sirplanter, løvfældende og stedsegrønne træer og buske, afskaarne blomster, haveprodukter og sidst havetegninger, havebrugslitteratur samt havemøbler og -redskaber. Disse 8 klasser var igen delt i 34 numre.

Ca. 90 udstillere mødte frem. Der var endda to københavnske gartnere, der sendte to jernbanevogne fyldt med planter til udstillingen. Udstillerne høstede 67 medaljer og rosende omtaler (An. 1895).

Eksempel 2.

I anledning af at "Den keiserlige russiske Gartnerforening" havde eksisteret i 40 år, skulle der afholdes en stor havebrugsudstilling i St. Petersburg fra 5. til 15. maj 1899. I tidskriftet Vort Havebrug den 1. marts meddeles det, at "Eventuelle Udstillere vil kunne erholde nærmere Oplysninger herom ved Henvendelse til Hr. Lektor Carl Hansen, Mynstersvej nr. 2, 4. sal, Kjøbenhavn V" (An. 1899a). I 1898 havde landbrugsministeriet anmodet Det kgl. Danske Haveselskab om "at tage Udstillingen i St. Petersburg i sin Haand, ligesom Alm. dansk Gartnerforenings Formand anmodes om at bevirke Træer osv. sendt derover, men det officielle Svar til Rusland blev: "Ingen vilde have med Sagen at gøre, fordi Foreningen skulde have en Udstilling i Tivoli". Mere en 100

udstillere anmeldte deres deltagelse og næsten 100 kom også til at udstille. Carl Hansen stod for at samle udstillerne, sørge for transporten af udstillingsplanterne og at ordne udstillingen i St. Petersborg. De danske udstillere blev hædret med 9 guld-, 64 sølv- og 18 bronzemedaljer og hædrende omtale. Carl Hansen selv fik den største sølvmedalje for *Pinetum Danicum*.

Det var dog ikke uden sværds slag, at udstillerne kom afsted. Forsendelsen af udstillingsplanterne blev stærkt generet af sømands- og havnearbejderstrejker. Nogle udstillere fik deres planter ødelagt, da dampskibene måtte ligge i nogen tid i havnen. Så da czaren åbnede udstillingen, havde de danske udstillingsplanter ikke passeret torden og kom ikke med til den almindelige bedømmelse. Da enkekejserinden besøgte udstillingen nogle dage senere, var den danske udstilling på plads. Af de udenlandske afdelinger var den danske afdeling repræsenteret med de fleste udstillere (An. 1899b). Der var et dommerpanel på næsten 200 dommere fra Europa og Asien. Forhenværende handelsgartner Louis Hauschild og lektor Carl Hansen var danske repræsentanter i dommerpanelet. Det havde de også været ved en tilsvarende havebrugsudstilling i St. Petersborg i 1884 (Hansen 1899b).

De mange medaljer, de danske udstillere fik, viste, at det havde været en fin udstilling, på trods af den korte tid til at organisere den og de besværligheder strejken medførte. Ikke desto mindre fik den danske afdeling og andre udstillere en lidt ironisk omtale i *Møller's Gärtner-Zeitung*, som følges anonymt op i *Gärtner-Tidende*, der udgives af Alm. dansk Gärtnerforening. Indirekte kritiseres Carl Hansen for at have organiseret den danske del af udstillingen. Den anonyme skribent mener, at der skal stå en organisation bag et sådant arrangement og at der skal være en indbydelse til at udstille. "Fordi danske Udstillere udstiller paa en international Udstilling, bliver det ikke derfor Danmark, der udstiller". Den anonyme skribent undlader dels at gøre opmærksom på, at bl.a. Alm. dansk Gärtnerforening af Landbrugsministeriet blev anmodet om at arrangere den danske del af udstillingen og dels, at der havde været en indbydelse til at deltage i udstillingen i St. Petersborg i Vort Havebrug i marts måned 1899 (An. 1899c, An. 1899a). Havebrugskandidat F. Fugl er af en anden mening. "Den rige Tilslutning og det ærefulde Resultat burde have fundet en anden Fortolkning i *Gärtner-Tidende*". Og at det "absolut maa berøre de Mænd ilde, der have deltaget som Udstillere og Arrangører af Udstillingen" (Fugl 1899). Af svaret til F. Fugl fremgår, at det bl.a. er organisatoren (Carl Hansen) bag udstillingen i St. Petersborg, der kritiseres, uden at han nævnes ved navn (An. 1899d). Baggrunden for kritikken i *Gärtner-Tidende* skal nok ses mere i lyset af, at Alm. dansk Gärtnerforening arrangerede en havebrugsudstilling i Tivoli samtidig med at udstillingen fandt sted i St. Petersborg, og den konkurrence var man ikke glad for.

Eksempel 3.

I 1899 i en artikel på 8 sider i *Gartner-Tidende* med titlen: *Handelsgartneriet i Danmark* af Havebrugskandidat Andreas Madsen, bruges lidt over 2 sider til at gøre opmærksom på de mangler Carl Hansen har i sit arbejde, og han kritiseres ret voldsomt. Her sammenlignes Carl Hansen og økonomisk have dyrkning med andre personer og andre fag. Han bebrejdes for ikke at have videreført Dybdahls dyrkningsforsøg, og at han ikke skriver/benytter sig af nye lærebøger, men til en forelæsningsrække benytter et bind autograferede forelæsninger. Han kritiseres for ikke at have forbindelse med ledende mænd inden for handelsgartneriet. Mod selve undervisningens karakter er der ingen indvendinger (Madsen 1899). Der havde tidligere været indlæg i *Gartner-Tidende*, hvor Carl Hansens manglende interesse for forskning blev omtalt (Helweg 1898, Maribo 1898).

Carl Hansen svarede hurtigt på den voldsomme kritik med en erklæring i næste nummer af *Gartner-Tidende*: "Mit Svar paa de i "*Gartner-Tidende*" 2. Artikel "*Handelsgartneriets Historie*" Afd. VII, fremsatte Urimeligheder og Utilbørligheder er dette: at jeg ønsker mig, snarest muligt, udmeldt af Almindelig dansk Gartnerforening" (Hansen 1899a). Det kraftige angreb på Carl Hansen medførte tillige, at havebrugskandidat Alexander Dalskov, på opfordring af gartnere i Jylland og på Sjælland indsamlede underskrifter som protest mod "de i høj Grad utiltalende Angreb, som Havebrugscand. Andr. Madsen har rettet mod Landbohøjskolens Havebrugsundervisning, specielt mod den fungerende Lector samt over, at *Gartner-Tidendes* Redaktion har tilladt Fremkomsten af disse i *Gartner-Tidende*" (Dalskov 1899). Andre kommer også Carl Hansen til undsætning: "Redaktøren eller Redaktionsudvalget burde have nægtet Optagelse af disse tvende ondsksfulde Angreb paa en hæderlig Kollega" (An. 1899b). I den danske fagpresse er det kun i *Gartner-Tidende*, at Carl Hansen ofte er udsat for kritik. Bruddet med *Gartner-Tidende* i 1899 er endeligt, herefter har Carl Hansen ikke flere artikler i *Gartner-Tidende*, og han figurerer ikke mere i medlemslisten.

Økonomi

Carl Hansen havde arvet en lille formue, men den svandt efterhånden ind. I hans senere tid var han endog i stor pengeforlegenhed. Sammen med en senere afdød broder havde han efter sine forældres død oprettet et legat i sin fødeby Vejle (nkt. 1903).

Over for sine elever viste han sig lige så uegennyttig og opofrende. Ud over at skaffe dem gode arbejdspladser i udlandet, lånte han dem også penge. Ofte har han fået de udlagte beløb tilbage igen, men det var nu langt fra altid tilfældet (nkt 1903). Hans yndlingstanke var, at "omskabe Jyllands Vestkyst til et nyt Holland med Export af Tulipaner og Liljer. Mange Pjecer af ham har i denne Anledning set Lyset" Hertil gik en

del af hans private penge (An. 1903c). Han brugte sin formue, der ikke var stor, til rejser, køb af frø og planter, deltagelse i kongresser og havebrugsudstillinger rundt i Europa, og til godgørelse så langt hans evner rakte (Jensen 1903). Selvom han arvede penge var hans økonomiske situation nærmest fortvivlet (An. 1903c).

Personligt

Carl Hansen var et livligt gemyt, havde gode evner og var meget afholdt (Hansen 1935). Han var en dygtig botaniker. Han var meget hjælpsom. Han hjalp gartnere og andre ved inden- og udenlandske havebrugsudstillinger. Carl Hansen var i praktiske forhold en dygtig organisator, der på kort tid kunne stable et arrangement på benene med et godt resultat. Carl Hansen rejste meget, set både med da- og nutidens øjne, herved fik han mange gode kontakter, som han gav videre til bl.a. sine studerende. På en af sine mange rejser besøger han bl.a. Louis Pasteur i Paris.

Carl Hansen var en livlig selskabsmand, han var frimurer, fægtede og han havde gode sprogkundskaber, bl.a. havde han lært engelsk, tysk og fransk (An. 1903c, nkt. 1903). Han fik fremstillet en buste af sig selv, lavet i gips, som blev malet. I et brev fra N. Bissen til Carl Hansen omtales en buste, der kunne være ren nok til opstilling, men dens form er så ødelagt af rensningsforsøg, at N. Bissen tvivler på, at Carl Hansen vil være tilfreds med den. N. Bissen foreslår en ny afstøbning, som vil koste 12 kr og kan være færdig på 8 dage (Bissen). I 1905 anmoder overretssagfører Ole Jensen, Caroline Hansen (Carl Hansen's adoptivdatter) om at låne busten til støbning af en ny buste i bronze. Gartnere, frimurerbrødre og andre ville opsætte busten enten på Landbohøjskolen eller i Den forstbotaniske Have eller på hans gravsted på Humlebæk Kirkegård (Jensen 1905). Det vides ikke, om der blev støbt en ny buste i bronze. Gipsbusten er senere blevet solgt på Bruun Rasmussens auktioner.

Carl Hansen var ugift, men i slutningen af forrige århundrede boede han på Mynstersvej tredje sal og har 4 værelser. I 1901 er den halvårlige husleje 250 kr (Folketælling 1901). Ved folketællingen i 1895 bor han sammen med Ane Sophie Marie Christensen, der er husbestyrinde (Folketælling 1895). Ved folketællingen i 1901 bor han sammen med Jeppesine Jensen, et familiemedlem og hendes to yngste børn. Den næst yngste datter opholdt sig på dette tidspunkt i udlandet (Folketælling 1901). Jeppesine Jensen var enke og havde 7 børn, hvoraf de 3 børn dør tidligt (Folketælling 1901). Carl Hansen adopterede ifl. kgl. bevilling af 29. januar 1899, den næst yngste datter Caroline Marie Vilhelmine Sophie Hansen, født 1.10.1877 i Randers. Carl Hansen testamenterede senere alle sine ejendele til hende. Adoptionsudgifterne beløber sig til 33,66 kr (Ministerialbog 1899). Kort før sin død bor Carl Hansen på Hollændervej. Caroline Hansen får en datter, som får en søn, der dør i en tidlig alder, men dennes enke og deres to børn lever stadig.

Fig. 8

Carl Hansen til højre. I midten busten af ham selv. I forgrunden en Acanthus og i baggrunden til venstre en stuegran. Den unge dame er ukendt, men det er antagelig hans adoptivdatter Caroline Hansen, da der bag på billedet står mormor. Det står der også på mindestenen rejst over Carl Hansen (se fig. 9). Hvor og hvornår billedet er taget vides ikke. Ved folketællingen i 1901 er Caroline Hansen i udlandet, så det er ikke utænkeligt at billedet er fra 1902-3. Hun er da 25-26 år gammel og Carl Hansen 54-55. Den sidste tid bor Carl Hansen på Hollændervej, det er ikke utænkeligt at billedet er taget her. Foto udlånt af J. Gregersen.

Afskedigelse

Carl Hansen's afskedigelse i 1903 omtales ikke i Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, men blot, at professor Carl Hansen er afgået ved døden, og at den 1. oktober 1903 konstitueres gartner, havebrugskandidat A. Bruun som lærer i økonomisk havebrug, og han udnævnes samtidig til docent ved Landbohøjskolen (An.

1904, An. 1905). I faglige kredse omtales Carl Hansens afskedigelse næsten ikke, dog bringer "Haven" under personlia kort: "Under 5. Avgust er Lærer i økonomisk Havebrug ved Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, Professor Carl Hansen efter Ansøgning afskediget i Naade og med Pension med Udgangen af Oktober Maaned d. A.". Aviserne bringer ingen meddelelser om Carl Hansens afskedigelse på det tidspunkt, men da Carl Hansen sidst i september findes død, omtales hans afskedigelse, og her er aviserne enige. Afskedigelsen var foregået med en ganske usædvanlig fremgangsmåde. Det var ikke hans foresatte, Landbohøjskolen, men landbrugsministeren, der direkte afskedigede Carl Hansen, uden begrundelse. Carl Hansen var meget oprørt over sin afskedigelse. Han opsøgte landbrugsministeren med det ønske at få en begrundelse for afskedigelsen, men det blev ham nægtet. Det undrede samtiden sig over. Carl Hansen mente selv, at det var Jens Busks søn, der havde foranlediget afskedigelsen. Han havde været på Landbohøjskolen og havde hørt, at Carl Hansen kom for sent til sine forelæsninger. Denne viden bragte han videre til sin far Jens Busk (en ret barsk venstrepolitiker, der var folketingsmedlem fra 1875 til 1906 (Bjørn 1979)) bragte sønnens oplysninger op på et møde i finansudvalget, hvor han beder landbrugsministeren om at afskedige Carl Hansen (nkt. 1903, An. 1903a, An. 1903c). Aviserne er enige om, at afskedigelsen ikke er ubegrundet. Han havde på det sidste ikke passet sine forpligtelser. "Hansen mødte for sent om Morgenens til sin Gjerning" (An. 1903c).

Landbrugsministeriets afskedigelse findes i en afskrift af et brev fra "Den Kongelige Veterinær- og Landbo-Højskole, Kjøbenhavn V", dateret den 17/8 1903 til Carl Hansen, hvor han anmodes om at tilbagesende et pensionsskema. Brevet er forsynet med to ikke umiddelbart læselige underskrifter. Brevets tekst lyder:

"Landbrugsministeriet har under 8de d.M. tilskrevet Højskolen saaledes:

"Paa Landbrugsministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 5te d.M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde, at Lærer i økonomisk Havebrug Carl Hansen entlediges i Naade og med Pension fra nævnte Embede med Udgangen af Oktober Maaned d.A.

Ved at meddele dette til Efterretning og videre fornøden Bekendtgørelse skulde man tjenstligt anmode Hr. Direktøren om at foranledige det hermed følgende Pensionsskema tilbagesendt hertil i behørig udfyldt og underskreven Stand."

Ved at meddele Hr. Professoren foranstaaende anmodes De om at tilbagesende Højskolen medfølgende Pensionsskema i udfyldt og underskreven Stand."

Død, omtale og begravelse

I begyndelsen af september 1903 forsvinder Carl Hansen fra sin bopæl på Hollænder-

vej. Der bliver foranstaltet eftersøgninger, men de er resultatløse (An. 1903e).

Om morgenen den 26. september findes Carl Hansen druknet ved Sletten. Det bragte de store overskrifter frem i aviserne. Politiken havde den 27. september 1903 hele 5 overskrifter til samme omtale: Opsigtsvækkende Selvmord. Professor Carl Hansen drukner sig i Sundet. "En europæisk Skandale" En Udtalelse af Professor B. Bang

Et lig var drevet i land ved Sletten. Det var en høj, ganske køn, midaldrende mand med gråsprængt sort skæg, iført diplomatfrakke og gråstribede benklæder, og i hans lommer fandtes nogle visitkort påtrykt "Lektor Carl Hansen, København". Da liget havde et sår i hovedet, blev det liggende på stranden dækket med en presenning, indtil distriktslæge Hansen fra Helsingør havde konstateret, at der ikke var tale om et voldeligt overfald (An. 1903d). Liget bringes til kapellet i Humlebæk, hvor distriktslægen foretager det legale ligsyn. Tilstede er også politifuldmægtig Wulff fra Fredensborg, Carl Hansen's husholderske og hans adoptivdatter (An. 1903b).

Årsagen til, at Carl Hansen havde taget sit eget liv, var dels afskedigelsen og dels måden den var udført på (An. 1903d). Aviserne hæfter sig meget ved de allerseneste år af Carl Hansens tid på Landbohøjskolen, som de omtaler negativt, uden at bringe ret mange detaljer. Hans privatliv berøres ikke. Hans venner kommer med indlæg, der fokuserer på hans gode sider, hvilket D.T. Poulsen har en indsigelse imod i avisen Vort Land. Dette bringer gartnere og andre af Carl Hansens venner på banen. Avispolemikken fortsætter lidt ind i oktober.

Omtale af Carl Hansen's død bringes i "Haven" og en række udenlandske gartneretidsskrifter som Gartenflora, Illustrierte Garten-Zeitung, The Gardeners Chronicle m.fl., men ikke i Gartner-Tidende (An. 1903f, An. 1903g, An. 1903h). I Gartenflora omtales hans omsorg for sine elever, der fik gode anbefalinger, når de drog til udlandet. I Gardeners Chronicle roses hans "Pinetum Danicum".

Begravelsen foregik i stilhed fra Humlebæk Kapel, under fremmøde af Carl Hansens venner og mange af hovedstadens gartnere. Der var en rig mangfoldighed af kranse (nkt. 1903).

Mindesten

Ved bidrag fra venner og kolleger tilvejebringes en mindesten, der opstilles på Carl Hansens gravsted på Humlebæk kirkegård. Mindestenen er en mørk stribet gnejs med små røde granater.

Tirsdag den 12. juni 1906 har bidragyderne, samt gartnerforeningen "Hortulania"s medlemmer med damer udflugt til Humlebæk kirkegård. Carl Hansens adoptivdatter er inviteret med til indvielsen af mindestenen og den efterfølgende fællesspisning på Humlebæk Hotel (Hauschild 1906a, Hauschild 1906b)

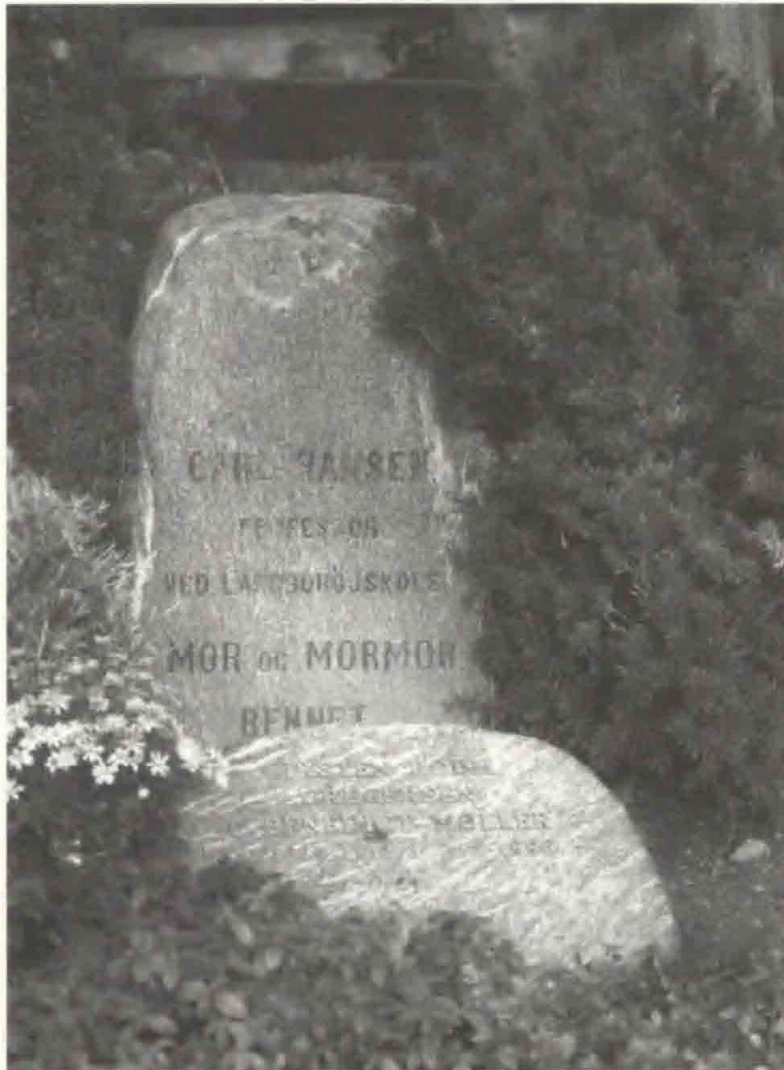

Fig. 9

Grav nummer 1238 på Humlebæk Kirkegård. Mindesten, indviet den 12. juni 1906, på Carl Hansens gravsted. Mindestenen er en rektangulær, mørk, stribet gnejs med små røde granater. Fra oven står der: CARL HANSEN PROFESSOR VED LANDBOHØJSKOLEN. I graven ligger fire personer - fire generationer. Carl Hansen, hans adoptivdatter (mormor), hans barnebarn (mor) og oldebarn (Bennet)

Tak til

J. Gregersen og E.M. Benedict-Møller for billeder og oplysninger om Carl Hansen, og til B. Poulsen for opslag på Rigsarkivet.

Litteratur

Anonym, 1873: (Ulæselig). Forelæsningsprotokol, 1873-1883.

Anonym, 1880a: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 23de August 1878 til 22de August 1879.

Anonym, 1880b: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 23de August 1879 til 22de August 1880.

Anonym, 1885: Gartenflora. vol. 34, 352.

Anonym, 1887: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 23de August 1885 til 22de August 1886.

- Anonym, 1894a: Ingen titel (Fortegnelse over træer og buske i Den forstbotaniske Have).
- Anonym, 1893: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 23de August 1891 til 21de August 1892.
- Anonym, 1894: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 23de August 1892 til 22de August 1893.
- Anonym, 1895: Beretning om Den syttende danske Landsforsamling i Randers d. 26. Juni til 1. Juli 1894.
- Anonym, 1898a: (Protokol). Den forstbotaniske Have ved Charlottenlund.
- Anonym, 1898b: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 1ste September 1896 til 31te August 1897.
- Anonym, 1899a: International Havebrugs-Udstilling. Vort Havebrug vol. 3(3), 72.
- Anonym, 1899b: Havebrugsudstilling i "St. Petersborg". Vort Havebrug vol. 3(9):164-167
- Anonym, 1899c: Den internationale Havebrugsudstilling i Sct. Petersborg. Gartner-Tidende(13), 122-123.
- Anonym, 1899d: (Svar på et indlæg). Gartner-Tidende vol. 15(15), 148.
- Anonym, 1902: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 1st September 1900 til 31te August 1901.
- Anonym, 1903a: Professor Carl Hansens Afskedigelse og Død. Roskilde Avis, Oktober.
- Anonym, 1903b: Roskilde Avis, September.
- Anonym, 1903c: Professor Carl Hansen fundet druknet. Vort Land vol. 8, 2.
- Anonym, 1903d: Opsigtvækkende Selvmord. Professor Carl Hansen drukner sig i Sundet. Historien om hans Afskedigelse. En europæisk Skandale. En Udtalelse af Professor B. Bang. Politiken, 2.
- Anonym, 1903e: Personalia. Haven vol. 3, 201.
- Anonym, 1903f: Personal-Nachrichten. Gartenflora vol. 52, 560.
- Anonym, 1903g: The Gardeners Chronicle, Third series vol. 34(878), 289.
- Anonym, 1903h: Illustrierte Garten-Zeitung vol. 28(12), 463.
- Anonym, 1904: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 1. September 1902 til 31. August 1903.
- Anonym, 1905: Beretning fra Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 1. September 1903 til 31. August 1904.
- Anonym, 1915: Den forstbotaniske Have.
- Anonym, 1946: Hansen, Carl. (Pedersen, A.), Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon vol. 2, 780.
- Bissen, N. Udateret brev til Carl Hansen.
- Bjørn, C., 1979: Jens Busk. Dansk Biografisk Leksikon vol. 3, 89-90, Gyldendal.
- Bruun, A., 1908: Haverne. Festskrift. Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole 1958-1908. 176-186
- Bruun, A., 1920: Havebrugsundervisning og eksaminer. (Bruun, S. og Lange, A.), Danmarks Haver og

Gartneri til aaret 1919, 387-426.

Carlsen-Skiødt, J. C. A., 1936: D.T. Poulsen Planteskole og Frøhandel. (Tholle, J.), Danske Gartnerivirksomheder vol. 3, 2119.

Christensen, C., 1924: Den danske Botaniks Historie med tilhørende Bibliografi. vol. 1(2. Halvbind, (1872-1911)), 570, 763. H.Hagerups Forlag.

Dalskov, A., 1899: Berigtigelse. Vort Havebrug vol. 4(10), 184.

Folketælling 1895: M.15.810. Rigsarkivet

Folketælling 1901: M.1588-889. Husliste no. 2078. Rigsarkivet.

Fugl, F., 1899: Den internationale Udstilling i St. Petersborg. Gartner-Tidende vol. 15(15):147-148.

Hansen C., 1882: Havedyrkningslære. 560 sider

Hansen, C., 1892: Pinetum Danicum. The Journal of the Royal Horticultural Society vol. 14., 257-480.

Hansen, C., 1893: Forelæsninger over Havebrugslære. 584 sider.

Hansen, C., 1894: Spørgsmaal til d'Hrr. Brostrøm og D.T. Poulsen. Gartner-Tidende vol. 10, 90-91.

Hansen, C., 1899a: Erklæring. Gartner-Tidende vol. 15, 147.

Hansen, C., 1899b: Den internationale Havebrugs-udstilling i St. Petersborg. 17de til 30te Maj 1899. Gartner-Tidende vol. 15(12):115-117.

Hansen, C., 1900: Tulipanen. Dens Historie og Dyrkning. 32 sider. B. Nielsen, Linnesgade 18, (H.Christensens Boghandel, Kjøbenhavn V.og Grøndahls og Søns Boghandel, Kristiana).

Hansen, C. H., 1935: Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Danske Gartnerivirksomheder vol. 2, 996-1006.

Hauschild, L., 1906: Brev: Til Frøken Caroline Hansen fra L. Hauschild, Gentofte 5.6.1906.

Hauschild, L., 1906: (En trykt meddelelse angående indvielse af Carl Hansen's mindesten). København, den 1. juni 1906.

Helweg, L., 1898: "Hvem af Parterne der får ret, maa Tiden vise". Gartner-Tidende vol. 14, 220-221, 236, 248.

Jensen, O., 1903: Til Minde om Carl Hansen. Vort Land vol. 8, 2.

Jensen, O. 1905: Brev til frøken Hansen fra Ole Jensen, 16.10.1905.

Lange, A.,: Carl Hansen (oplysninger fra Carl Hansens familie)

Lange, J. 1994: Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark

Larsen, C. S., 1938: Arboretet og Forstbotanisk Have. Aarsskrift. Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, 29-82.

Larsen, C. S., 1925: Den forstbotaniske Have i Charlottenlund. Et Bidrag til dens Historie. Aarsskrift. Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, 17-62.

Larsen, G. S.; Larsen, C. S., 1932: Fortegnelse over Træer og Buske i Forstbotanisk Have, Charlottenlund.

- Lütken, C., 1891: En Have for fremmede Træarter. *Dagbladet*, 2. sept.
- Madsen, A., 1899: *Handelsgartneriet i Danmark*. *Gartner-Tidende* vol. 15, 118-120, 133-138.
- Mariboe, C., 1898: Et svar til Hr. Redaktør Helweg. *Gartner-Tidende* vol. 15, 234-236, 247-248.
- Ministerialbog, 1899: Fol. 276, no. 153.
- Meyer, R., 1908: Litterær virksomhed. Festskrift. Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole 1958-1908. 538-584
- Nicolaisen, Å. L. A., 1980: Hansen, C. *Dansk Biografisk Leksikon* vol. 5, 573, Gyldendal.
- Nielsen, P.C., 1982: Forsthaven i Charlottenlund. *Dansk Dendrologisk Årsskrift*. 5(5):5-112.
- nkt, 1903: Den forstbotaniske Have og Professor Carl Hansen. *Roskilde Avis*, oktober.
- Pedersen, A., 1947: Fortegnelse over danske Havebrugskandidater 1865-1946. København.
- Petersen, C., 1901: Boganmeldelser: Carl Hansen: Tulipanen, dens Historie og Dyrkning. *Haven*. vol. 1, 233-234.
- Poulsen, D. T., 1894: *Gartner-Tidende* vol. 10, 91-92.
- Poulsen, D. T.; Brostrøm, C. J., 1894: Til Medlemmerne. *Gartner-Tidende* vol. 10, 66-67.
- Prytz, C.V., 1889: Verdensudstillingen i Paris 1889. *Tidsskrift for Skovvæsen*, 158-160.
- Stenbæk, H., A., 1908: Havebrugsstudiet. Festskrift. Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole 1958-1908. 352-372
- Tholle, J., 1934: Lerchenborg. *Danske Gartnerivirksomheder* vol. 1, 511.
- Tholle, J., 1935: D.T. Poulsens Planteskole og Frøhandel. *Danske Gartnerivirksomheder* vol. 2, 1059-1060.